

การเมือง : ปัจจัยความเสื่อมและความเจริญของพระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม
Politics: Factors of Decline and Prosperity of Buddhism in Vietnam

จันทรัมย์ ตาปูลิง และธันวา ชัยแก้ว
Chantarat Tapuling and Thanwa Chaikew
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพันกัอำนาจและการปกครอง ไม่ว่าจะสภาวะการณ์ใดหรือสถาบันใด หากมีการต่อสู้แข่งขันกัน เพื่อแสวงหาอำนาจที่เหนือกว่ากันแล้ว ก็เป็นการเมืองทั้งสิ้น การเมืองจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ และเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการปกครอง ซึ่งสามารถศึกษาและเรียนรู้ได้เช่นเดียวกับศิลปะและศาสตร์สาขาอื่นที่มีอยู่ในโลก นอกจากนั้นการเมืองยังเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความรุ่งเรืองและความเสื่อมของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะประเทศเวียดนามถือเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาประเทศหนึ่ง จากประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในเวียดนามความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนา มาจากปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้นำการปกครองของประเทศ ปัจจัยด้านนโยบายของประเทศในการสนับสนุนการดำเนินการกิจกรรมพระพุทธศาสนา ปัจจัยด้านความเป็นเอกภาพของคนในชาติในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและปัจจัยด้านการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในวิถีชีวิตของประชาชนและผู้นำประเทศ

นอกจากนั้นแล้ว หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการปกครองประเทศของผู้นำ เนื่องจากนักปกครองเป็นผู้ที่มีอำนาจในการปกครอง สามารถจะออกกฎระเบียบและนโยบายต่างๆ เพื่อบริหารประเทศเพื่อให้มีการพัฒนาทั้งในด้านกายภาพและทางจิตใจ หลักธรรมสำหรับนักปกครองที่สำคัญอันได้แก่ พรหมวิหาร 4 อดิ 4 ราชสังคหวัตถุ จักรวรรดิวัตร อปริหานิยธรรม และทศพิธราชธรรม

คำสำคัญ : การเมือง, พระพุทธศาสนา, เวียดนาม

Abstract

Politics is of power and governance in any situation or institutions if there are competing for achieving power over the other, it is considered politics. All politics is, therefore, a part of human life, and is a good thing, it is both the science and the art of governing which can be learned just like any other arts and sciences existing in the world

Also, politics is also a factor that can affect the rise and fall of Buddhism. In Vietnam, holding Buddhism as its religion, the prosperity and the decline of Buddhism historically depended on these factors; namely, the ruler who governs the country, the national policy to support Buddhism activities, unity of its people in maintaining Buddhism, and the application of Dhamma into their living, including for its leader.

Additionally, Buddhism still provides the important principles for rulers as he can use the power in government, in legislation as well as policy to administrate the country for every physical and mental development. The main principles for rulers are as the followings, the Brahma Vihara 4(the four sublime states of mind), the four Aggati 4 (the four wrong courses of behavior), Saghaha 4 (the four principles of services), Chakkavattivat 10 (duties of a universal king or a great ruler)

Keywords: Politics, Buddhism, Vietnam

บทนำ

การเมืองเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวคนเราทุกคน เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่ามีผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ผลของความเจริญหรือเสื่อมของประเทศต่างๆที่นับถือพระพุทธศาสนาเกิดจากการเมืองการปกครองประเทศ จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาหลายประเทศเช่น ประเทศอินเดีย จีน ญี่ปุ่น เป็นต้น ซึ่งประเทศเหล่านี้ ในอดีตจากการศึกษาประวัติศาสตร์การปกครอง ช่วงที่มีการนับถือพระพุทธศาสนา ศาสนาพุทธมีความเจริญรุ่งเรือง เพราะได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นการปกครองคือกษัตริย์หรือผู้นำประเทศในยุคนั้น นอกจากนั้น ประเทศที่นับถือศาสนาพุทธตั้งแต่สมัยพุทธกาลตลอดจนถึงปัจจุบัน ยามใดที่ผู้ปกครองถืออำนาจรัฐทำการปกครอง ไม่ว่าจะด้วยระบอบใดที่มีคุณภาพเป็น “ธรรมาธิปไตย” โดยยึดหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบนำทางให้บ้านเมืองมีความสุข สงบร่มเย็น ด้านสังคมไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์จะมีความรักใคร่ สามัคคีปรองดองกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ผู้คนรู้จักอยู่ในกรอบของศีลธรรม ด้านเศรษฐกิจ การค้าขายก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง แต่ยามใดที่ผู้ปกครองของรัฐไร้ความสามัคคีเกิดความแตกแยก ช่วงชิงอำนาจ ต้องการจะเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองการปกครอง อีกทั้งต้องการเปลี่ยนศาสนาพุทธ เป็นศาสนาอื่น จะทำให้ส่งผลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศนั้นๆ

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม พระพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่เวียดนามในยุคแรกแบบ 100% นั้น เป็นพุทธศาสนาแบบมหายาน โดยสันนิษฐานว่าท่านเมียวโป (Meou-Po) ได้เดินทางมาจากประเทศจีนเข้ามาเผยแผ่ เวียดนามจึงได้รับเอาศาสนาจากจีน รวมทั้งคัมภีร์ทางศาสนา ก็เป็นภาษาจีนเหมือนกัน สันนิษฐานกันว่า ได้มีพระภิกษุชาวอินเดีย คือ พระมหาชีวก พระกัลยาณรุจิ และ พระถังเซงโฮย ได้เดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนา ในยุคเดียวกับท่านเมียวโป แต่การเผยแผ่พุทธศาสนาก็ไม่เจริญนัก เพราะกษัตริย์จีนในขณะนั้นนับถือศาสนาขงจื้อ ไม่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา และยังไม่พอพระทัยที่มีคนนับถือพุทธศาสนา ต่อมาเมื่อชาวเวียดนามกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูอย่างจริงจัง ในครั้งนั้นได้มีพระภิกษุชาวอินเดีย ชื่อ วินิตรุจิ ท่านได้ศึกษาพุทธศาสนาในอินเดียแล้วยัง ได้เดินทางมาศึกษาพุทธศาสนานิกายเซน หรือ เตียน (Thien) ในประเทศจีน แล้วเดินทางมาเผยแผ่ พุทธศาสนานิกายเถรวาท หรือ เชน ในเวียดนามจนพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ คราวที่เวียดนามกู้เอกราชได้ตั้งอาณาจักรโคโคเวียด ใน พ.ศ. 1482 หลังจากได้อิสราภาพแล้ว ก็เกิดการแย่งชิงอำนาจกันเอง ต่อมาเมื่อราชวงศ์ดินห์ ขึ้นครองอำนาจในปี พ.ศ. 1212 แล้ว พระพุทธศาสนา กลับมาเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง

พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก (พระพุทธศาสนาในเวียดนาม, 21 มิถุนายน 2563)

บทความเรื่องนี้ ผู้เขียนต้องการที่จะวิเคราะห์หาคำตอบ การเมืองส่งผลต่อความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาอย่างไร และ วิเคราะห์ปัจจัยการเมืองของประเทศเวียดนามที่ส่งผลต่อการเจริญและความเสื่อมต่อพระพุทธศาสนา และตลอดทั้งนำเสนอหลักการธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับนักปกครองมีอะไรบ้าง

ความหมายของคำว่าการเมือง

คำว่า การเมือง ที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Politics สำหรับความหมายของคำว่า การเมือง นั้น ได้มีนักปราชญ์และนักรัฐศาสตร์หลายท่าน ให้คำนิยาม ไว้แตกต่างกันออกไป ตามทัศนของแต่ละท่าน ซึ่งในที่นี้จะขอรวบรวมไว้พอเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2525 อธิบายว่า “ การเมือง คืองานที่เกี่ยวกับรัฐหรือแผ่นดิน เช่น วิชาการเมืองได้แก่วิชาที่ว่าด้วยรัฐการจัดส่วนแห่งรัฐ และการดำเนินการแห่งรัฐ “

สังข์ พิธโนทัย อธิบายว่า การเมือง คือศิลปศาสตร์การปกครอง ซึ่งมุ่งให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐกับบุคคลในรัฐ ระหว่างรัฐกับหัวเมืองต่างๆ และระหว่างรัฐกับรัฐ การเมืองจึงเป็นทั้งกิจการภายในประเทศและการต่างประเทศ การเมืองเป็นฝ่ายกำหนดนโยบายและการปกครองเป็นฝ่ายดำเนินการตามนโยบายนั้น

อริสโตเติล ได้อธิบายว่า การเมืองย่อมเกี่ยวพันกับอำนาจ และอำนาจทางการเมืองจะต้องแตกต่างจากอำนาจอื่น องค์การทางการเมือง จะต้องมียานาจปกครองเป็นอภิปัตย์คุณลักษณะทางการเมืองประกอบด้วยปัจจัยที่เด่นชัด 2 ประการ คือ อำนาจ (Authority) และการปกครอง (Ruling) (

ในทัศนะของนักรัฐศาสตร์ฝ่ายพฤติกรรมการเมือง (Political Behaviorist) มีความเห็นว่า การเมือง คือการต่อสู้เพื่อแสวงหาอำนาจ (Struggle for Power) หรือเพื่อที่จะมีอำนาจเหนือผู้อื่น การเมืองโดยนัยนี้มีความหมายสองประการคือ

1. การเมืองเป็นการต่อสู้เพื่อแสวงหาอำนาจ อำนาจในที่นี้หมายถึงการที่บุคคลหนึ่งหรือหลายคนมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของบุคคลอื่น

2. การเมืองเป็นการต่อสู้ในอันที่จะปกครองซึ่งกันและกัน และการต่อสู้นั้นจะมีกฎเกณฑ์หรือไม่ก็ได้ แต่ก็มีเป้าหมายที่จะดูแลจัดการให้สังคมมนุษย์ดำรงอยู่อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

สรุปแล้ว การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพันกับอำนาจและการปกครอง ไม่ว่าจะสภาวะการณ์ใดหรือสถาบันใด หากมีการต่อสู้แข่งขันกัน เพื่อแสวงหาอำนาจที่เหนือกว่ากันแล้ว ก็เป็นการเมืองทั้งสิ้น นอกจากนี้ การเมืองยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง การดูแล จัดการให้มนุษย์อยู่กันอย่างเป็นธรรมและเป็นระเบียบ การเมืองจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ และเป็นสิ่งที่ดี งาม เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการปกครอง ซึ่งสามารถศึกษาและเรียนรู้ได้เช่นเดียวกับศิลปะและศาสตร์สาขาอื่นที่มีอยู่ในโลก

พระพุทธศาสนาในเวียดนาม

ดินแดนประเทศเวียดนามในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 3 อาณาเขต คือ ตังเกี๋ย (Tong king) ได้แก่ แถบลุ่มแม่น้ำแดง อานัม (Annam) ได้แก่ แผ่นดินแคบยาวตามทอดชายฝั่งทะเล ที่อยู่ตอนกลางระหว่างตังเกี๋ยกับโคชินจีน และโคชินจีน (Cochin China) ได้แก่แผ่นดินส่วนล่างทั้งหมด ปัจจุบันนี้ อานัมภาคใต้ เป็นอาณาจักรจัมปา ส่วนโค

จีนเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรฟูนัน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในประเทศกัมพูชาปัจจุบัน อาณาจักรอานัม มีอารยธรรมสืบสายมาจากจีน ส่วนจัมปากับฟูนันมีอารยธรรมที่สืบสายมาจากอินเดีย

อาณาจักรอานัมมีอายุเกือบ 3 พันปี แต่ไม่มีหลักฐานชัดเจน จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ 300 ได้จัดตั้งเป็นอาณาจักรเวียดนาม (เวียดนาม แปลว่า อาณาจักรฝ่ายทักษิณ) ต่อมาอาณาจักรเวียดนาม ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของจีนใน พ.ศ. 433 เป็นเวลานานกว่า 1,000 ปี ในระยะนี้ เรียกประเทศเวียดนามว่า อานัม แปลว่า ปกษีได้ที่สงบ จากการตกเป็นเมืองขึ้นของจีน จึงได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากจีนแทบทั้งสิ้น ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 1482 เวียดนามได้ทำการกอบกู้เอกราชจากจีนได้สำเร็จ ได้ประกาศอิสรภาพจากจีน ต่อมาอาณาจักรเวียดนามได้แผ่อำนาจมาทางใต้สามารถเข้ายึดครองนครจัมปาได้ในที่สุด

พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในประเทศเวียดนาม เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 7 ในขณะนั้น เวียดนามตกอยู่ในอำนาจของจีน พระพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่เวียดนามในยุคแรกนั้น เป็นพุทธศาสนาแบบมหายาน โดยสันนิษฐานว่า ท่านเมียวโป (Meou-Po) ได้เดินทางมาจากประเทศจีนเข้ามาเผยแผ่ เวียดนามจึงได้รับเอาศาสนาจากจีน รวมทั้งคัมภีร์ทางศาสนา ก็เป็นภาษาจีนเหมือนกัน สันนิษฐานกันว่า ได้มีพระภิกษุชาวอินเดีย คือ พระมหาชีวก พระกัลยาณรุจิ และ พระถึงเซงโฮย ได้เดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนา ในยุคเดียวกับท่านเมียวโป แต่การเผยแผ่พุทธศาสนาที่ไม่เจริญนัก เพราะกษัตริย์จีนในขณะนั้นนับถือศาสนาขงจื้อ ไม่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา และยังไม่พอพระทัยที่มีคนนับถือพุทธศาสนา

ต่อมาเมื่อชาวเวียดนามกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูอย่างจริงจัง ในครั้งนั้นได้มีพระภิกษุชาวอินเดีย ชื่อ วินิตฺรุจิ ท่านได้ศึกษาพุทธศาสนาในอินเดียแล้วยัง ได้เดินทางมาศึกษาพุทธศาสนานิกายเซน หรือ เถียน (Thien) ในประเทศจีน แล้วเดินทางมาเผยแผ่ พุทธศาสนานิกายเถียน หรือ เซน ในเวียดนามจนพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ

คราวที่เวียดนามกู้อิสรภาพ ได้ตั้งอาณาจักรโคโคเวียด ใน พ.ศ. 1482 หลังจากได้อิสรภาพแล้ว ก็เกิดการแย่งชิงอำนาจกันเอง ประมาณ 30 ปี ระยะนี้พุทธศาสนาชบเซาขาดการทำนุบำรุง ต่อมาเมื่อราชวงศ์ฉิน ขึ้นครองอำนาจในปี พ.ศ. 1212 แล้ว พระพุทธศาสนากลับมาเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก

ใน พ.ศ. 1511-1522 รัฐบาลได้จัดตั้งองค์การปกครองคณะสงฆ์ขึ้น โดยรวมเอาคณะนักบวชเข้ากับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เข้าในระบบฐานันดรศักดิ์เดียวกัน พระเจ้าจักรพรรดิเวียดนาม ทรงสถาปนาพระภิกษุองค์หนึ่งหลู เป็นประมุขสงฆ์ของเวียดนาม และแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาของพระองค์ด้วย

ในสมัยกษัตริย์องค์ที่ 2 แห่งราชวงศ์เล (1548-1551) ได้ส่งพระสงฆ์ไปขอพระไตรปิฎกจากประเทศจีน 1 ชุด และทรงแนะนำให้ประชาชนเลิกนับถือผีสาง เทวดา มานับถือพระพุทธศาสนา แต่ประชาชนยังนับถือผีสาง เทวดา พร้อมกับพุทธศาสนาด้วย

สมัยราชวงศ์เล (215 ปี) เป็นช่วงที่พุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด เพราะเป็นศาสนาเดียวที่ได้รับการอุปถัมภ์ และศรัทธาอย่างแรงกล้าจากราชวงศ์นี้ เช่น สมัยของพระเจ้าไโลไทต้อง (1571-1588) ทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง เช่น โปรดให้สร้างวิหาร 95 แห่ง

สมัยพระเจ้าไโลทันทอง (1597-1615) ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงเอาใจใส่บ้านเมือง และประชาชนมาก ดำเนินรอยตามพระเจ้าอโศกมหาราช เช่น สงเคราะห์ประชาชนผู้ทุกข์ยาก เป็นต้น

พ.ศ. 1957 เวียดนามได้ตกเป็นเมืองขึ้นของจีนอีก ตั้งแต่ พ.ศ. 1957-1974เป็นเวลา 17 ปี ก็ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมโทรมไปมาก เพราะกษัตริย์ราชวงศ์หมิงของจีน ได้ส่งเสริมแต่ลัทธิขงจื้อ และเต๋า ในขณะนั้น พุทธศาสนานิกายตันตระ ของธิเบตก็เข้ามา จีนได้ทำลายวัด เก็บเอาทรัพย์สิน และคัมภีร์พุทธศาสนาไปหมด

พอเวียดนามได้เอกราชอีก เมื่อ พ.ศ. 1974 พุทธศาสนาก็ไม่ดีขึ้น เพราะกษัตริย์ราชวงศ์ใหม่ ไม่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา กลับเข้าแทรกแซงกิจการทางศาสนา ในช่วงนี้เองได้เกิดนิกายดินห์โดขึ้นในเวียดนาม ซึ่งเผยแผ่มาจากจีนถึงเวียดนาม ต่อมานิกายนี้ได้ผสมผสานกับนิกายเดิม คือ นิกายเถียน จนเกิดเป็นพุทธศาสนาแบบหนึ่งขึ้นมาที่ยังปฏิบัติกันอยู่ตามโรงเจตย์ (Chua) ในปัจจุบัน

พ.ศ. 2014 พระเจ้าเลหันต้องได้รวบรวมอาณาจักรจัมปาเข้าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของเวียดนามได้สำเร็จ จนถึง พ.ศ. 2076 เวียดนามก็ได้แตกแยกเป็น 2 อาณาจักร ได้แก่อาณาจักรฝายเหนือที่พวกตระกูลตริन्ह (Trinh) ครองอำนาจ คือแคว้นตั้งเกีย กับอาณาจักรฝายใต้ของราชวงศ์เหงียน (Nguyen) คือแคว้นอานัม ทั้ง 2 อาณาจักรต่างทำสงครามกันมาตลอดระยะเวลา 270 ปี จนรวมเป็นอาณาจักรเดียวกันอีก เมื่อพ.ศ. 2345 ในช่วงเวลาที่แตกแยกกันเป็นเวลา 270 ปีนั้น พุทธศาสนาต่างฝ่ายต่างทำนุบำรุงพุทธศาสนา มีการสร้าง และปฏิสังขรวัดวาอารามมากมาย

สมัยที่ฝรั่งเศสปกครองเวียดนามพุทธศาสนาเสื่อมโทรมลงมาก เพราะถูกเบียดเบียนจากพวกฝรั่งเศส ซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ เช่นการห้ามสร้างวัด เว้นแต่ได้รับอนุญาต จำกัดสิทธิพระสงฆ์ที่จะรับถวายสิ่งของ จำกัดจำนวนพระภิกษุ เป็นต้น แม้ชาวพุทธจะถูกจำกัดสิทธิ โดยไม่ได้เป็นผู้บริหารระดับสูงเลย หากจะเป็นได้ต้องนับถือศาสนาคริสต์เสียก่อน และต้องโอนสัญชาติเป็นฝรั่งเศสด้วย จึงทำให้ชาวพุทธไม่ได้มีส่วนร่วมในการบริหาร และไม่มีสิทธิ ไม่มีเสียงอะไรในแผ่นดิน ชาวเวียดนามได้พยายามรวมตัวกันเพื่อลุกขึ้นสู้กับเอกราช แต่ก็ถูกปราบปรามอย่างรุนแรงไปเป็นระยะ ๆ ในระยะนี้เองพระพุทธศาสนา ซึ่งมีทำที่ว่าจะสูญสิ้น ก็มีการตื่นตัว พ้นพุกันอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2474 ได้มีการจัดตั้งสมาคมพุทธศาสนาศึกษาแห่งโคชินจีน (Cochinchina Buddhist study society) ขึ้นที่เมืองไซ่ง่อน และได้มีการตั้งสมาคมทางพุทธศาสนาขึ้นอีกที่เมืองเว้ (อานัม) และที่เมืองฮานอย โดยสมาคม ฯ มุ่งเน้นด้านการศึกษา และสังคมสงเคราะห์ ปฏิรูปพระวินัยของสงฆ์ และส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาพุทธศาสนาแบบใหม่ ได้มีการจัดพิมพ์วารสารของพระพุทธศาสนาและแปลคัมภีร์ต่าง ๆ ทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาท

การฟื้นฟูพุทธศาสนาในครั้งนั้น นับว่าประสบความสำเร็จ เนื่องจากสามารถเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นของคณะระดับปัญญาชน ที่เคยประสบความสำเร็จมาจกาวตุนิยม ทางตะวันตก โดยมาสนับสนุนการฟื้นฟูพุทธศาสนาในครั้งนั้นอย่างมากมาย แต่การเผยแผ่ฟื้นฟูพุทธศาสนาที่เป็นอันหยุดชะงัก ลงอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2

ในปี พ.ศ. 2492 หลังสงครามโลกสงบลง การฟื้นฟูพุทธศาสนาในเวียดนามก็ได้ดำเนินการต่อไปอีก ที่เมืองฮานอยได้มีการตั้งบริหารคณะสงฆ์ขึ้นใหม่ และจัดตั้งพุทธสมาคมสำหรับชาวลาซขึ้นด้วย

ปี พ.ศ. 2494 ที่เมืองไซ่ง่อนได้จัดตั้งพุทธสมาคมขึ้น เพื่อฟื้นฟูการศึกษาพระพุทธศาสนา แทนพุทธสมาคมเก่า ซึ่งได้ล้มเลิกกิจการไปตั้งแต่ก่อนสงครามโลก

ในปัจจุบันนี้ ประเทศเวียดนามนับถือพระพุทธศาสนา ลัทธิเต๋า และขงจื้อ เป็นการนับถือผสมผสาน โดยเฉพาะทางด้านหลักธรรมคำสอน จะปฏิบัติตามคำสอนของทั้ง 3 ศาสนา ทางด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาได้มีการเปิดสอนพระพุทธศาสนาขึ้น โดยมหาวิทยาลัยวันฮันท์ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งพระพุทธศาสนา โดยการจัดตั้งขึ้นของสหพุทธจักรเวียดนาม และได้รับการรับรองจากรัฐบาลเวียดนาม เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2507 ในปัจจุบันนี้ มหาวิทยาลัยวันฮันท์ ทำการเปิดสอน 4 คณะคือ คณะพุทธศาสตร์ และบูรพาวิทยา คณะอักษรศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะภาษาศาสตร์ เฉพาะคณะพุทธศาสตร์และบูรพาวิทยา แบ่งออกเป็น 9 ภาควิชา คือ ภาควิชาพุทธปรัชญา วรรณคดีพุทธศาสนา พุทธศาสนประวัติ พุทธศาสนาทั่วไป พุทธศาสนานานาชาติ พุทธศาสนาในเวียดนาม ปรัชญาตะวันออก ปรัชญาอินเดีย ปรัชญาจีน และปรัชญาตะวันตก (ทรงวิทย์ แก้วศรี, 2530)

การเมือง:ปัจจัยทำให้เกิดความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม

ชาวเวียดนามนับถือศาสนาพุทธมาแต่ดั้งเดิม จึงมีพื้นฐานด้านจิตใจที่อุดมและลุ่มลึกทั้งยังยอมรับนับถือลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก อย่างไรก็ตาม การที่การเมืองเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ตลอดถึงการที่ศาสนาอื่นๆ ใช้การเมืองเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่คำสอนทางศาสนาของตนเอง ทำให้พระพุทธศาสนาส่งผลกระทบต่ออย่างมากเหมือนกัน ดังนั้นการเมืองส่งผลทั้งทางเจริญและทางเสื่อมของพระพุทธศาสนา ดังนี้

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเจริญของพระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม

1. การที่ผู้นำประเทศโดยเฉพาะพระมหากษัตริย์เป็นองค์ศาสนูปถัมภกต่อพระพุทธศาสนา ทำให้วิถีชีวิตของชาวเวียดนามมีความสุขถือปฏิบัติตามพิธีกรรมแห่งพระพุทธศาสนาตลอด อย่างไม่สามารถขาดจากกันได้ พระพุทธศาสนาทำให้คนเวียดนามมีกิจวัตรปฏิบัติอันเป็นประเพณีที่ดีงาม จึงมีพื้นฐานด้านจิตใจที่อุดมและลุ่มลึก

2. นโยบายส่งเสริมทางการเมืองที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยให้การศึกษาคณะสงฆ์ทั้งในระดับต้นและระดับมหาวิทยาลัย ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมที่ฝ่ายการเมืองการปกครองจัดขึ้นในทุกองค์การทุกปี นอกเหนือจากส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณแล้ว ยังส่งเสริมให้มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยเสรีภาพ ส่งเสริมให้มีการศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตลอดถึงนำหลักคำสอนมาประยุกต์ปฏิบัติ มีการจัดตั้งขึ้นของสหพุทธจักรเวียดนาม และได้รับการรับรองจากรัฐบาลเวียดนาม เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2507

3. พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ทำให้พระพุทธศาสนาอยู่ได้ถึงทุกวันนี้ คำสอนของพระพุทธองค์ แม้พระองค์จะดับขันธปรินิพพานไป 2500 กว่าปีมาแล้ว แต่คำสอนของพระองค์ยังประทับในแก่ประชาชนชาวเวียดนามที่นับถือพระพุทธศาสนาอยู่ตลอดไม่เสื่อมคลาย แม้ชาวเวียดนามนับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังนับถือ ลัทธิเต๋า และ ขงจื้อ เป็นการนับถือผสมผสาน โดยเฉพาะทางด้านหลักธรรมคำสอน จะปฏิบัติตามคำสอนของทั้ง 3 ศาสนา

4. การเผยแพร่ของพุทธศาสนาในเวียดนาม อันเป็นสัญลักษณ์ของพระโพธิสัตว์ที่มีความเมตตากรุณาต่อสัตว์โลก เป็นความคิดที่จูงใจและครองใจคนเวียดนาม กับทั้งคำสอนลัทธิเต๋าและขงจื้อมีลักษณะที่คล้ายๆกัน ทำให้การนับถือศาสนาขยายตัวเป็นวงกว้างอย่างรวดเร็ว มีการรวมตัวของผู้นับสนุนอย่างเข้มแข็ง เพราะเชื่อในวิถีของการนับถือพระพุทธศาสนา นิกายมหายานจะเป็นทางออกที่ดีที่สุดของชีวิตของผู้ครองเรือนทั้งหลาย

5. ความแข็งแกร่งของพุทธศาสนา และความตั้งใจจริงของพระสงฆ์ ส่งผลให้ปัจจุบันเวียดนามก็ยังคงนับถือศาสนาพุทธ และสร้างความยิ่งใหญ่เพิ่มขึ้น ผ่านกระบวนการจัดการศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัย คือ มหาวิทยาลัยวันฮันห์ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งพระพุทธศาสนา

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม

1. นโยบายของผู้ปกครองประเทศ เมื่อเวียดนามตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในช่วงพ.ศ. 2426-2497 พระพุทธศาสนาเริ่มเสื่อมและไม่ได้รับการทำนุบำรุงเท่าที่ควร มีการควบคุมการเผยแพร่พุทธศาสนา ยึดคัมภีร์ไปเผาทำลาย พุทธศาสนิกชนถูกกีดกันในการประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนา การรวมตัวเพื่อประกอบพิธีจะต้องได้รับการอนุญาตจากทางการฝรั่งเศสก่อน ความเชื่อเรื่องผีสงและลัทธิต่างๆ ก็เข้ามาในพุทธศาสนา เช่น หว่าเหา และเกาใต้ เป็นต้น

2. การเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ให้เข้ามาแทนที่ศาสนาพุทธ เกิดการกดขี่ทางการปกครองต่อชาวเวียดนาม เกิดความทุกข์ยากท้อห่วยอ้อมเหี่ยว ชาวพุทธจึงเริ่มมีการเคลื่อนไหวเพื่อฟื้นฟูพุทธศาสนาขึ้น แต่ก็ได้รับการต่อต้านจากฝรั่งเศสที่เข้ามาครอบครอง

3. ฝรั่งเศสได้มองพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาท้องถิ่นที่น่ารังเกียจ จึงมีนโยบายสกัดการเติบโต โดยไม่สนับสนุนให้สร้างวัดใหม่ ไม่ให้บวชพระเพิ่ม ข้าราชการระดับสูงต้องเปลี่ยนศาสนา�ก่อนจึงจะได้รับการแต่งตั้ง เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจึงได้เห็นหลายเหตุการณ์ที่เกิดกับภูวามเวียดนามหลายกลุ่มที่พยายามรวมกันต่อต้านอำนาจของฝรั่งเศส

4. รัฐไม่ให้ความสำคัญกับพระพุทศาสนาเท่าที่ควร โดยเฉพาะเวียดนามมีรัฐบาลคอมมิวนิสต์เข้ามาปกครอง มีการต่อต้านการเผยแผ่พระพุทศาสนา พุทศาสนาากก็กลับเสื่อมโทรมลงอีก

5. รัฐบาลเวียดนามจะพยายามเปลี่ยนศาสนาหลักของประเทศ จากพระพุทศาสนาเป็นศาสนาคริสต์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศ

6. สังคมที่แตกแยก แบ่งขั้วเป็นสองฝ่ายอย่างชัดเจน เวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ มีการมุ่งร้ายต่อกัน ขาดความเมตตากรุณาเหมือนไมใช่คนในประเทศเดียวกัน

7. ความย่อหย่อนในการใช้หลักธรรมของผู้นำมีอำนาจปกครอง มุ่งสนับสนุนแต่ชาวต่างชาติ เพื่อสนองความอยากของตนเอง ทำให้พระพุทศาสนาเสื่อมโทรมลง

หลักธรรมสำหรับการปกครอง

พรหมวิหาร 4 (อง.ปญจก 22/192/252)

พรหมวิหาร 4 หมายถึง หลักธรรมที่กระทำแล้ว ทำให้รู้สึกยิ่งใหญ่ดุจพระพรหม เป็นหลักธรรมที่ผู้ใหญ่พึงปฏิบัติต่อผู้น้อย บางทีเรียก อัมปมัญญาธรรม หมายถึงธรรมที่แผ่ทั่วถึงสรรพสัตว์ เป็นธรรมที่บิดามารดาพึงปฏิบัติต่อบุตรหลาน เป็นหลักธรรมที่ ครู อาจารย์ พึงปฏิบัติต่อนักเรียน หรือเป็นหลักธรรมที่ผู้ปกครองบ้านเมืองพึงปฏิบัติต่อประชาชนผู้ใต้ปกครอง มี 4 หลักธรรมย่อยดังนี้

1. ความรัก (เมตตา) หมายถึง ความปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุข
2. ความสงสาร (กรุณา) หมายถึง ความปรารถนาอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์
3. ความยินดีกับผู้อื่น (มุทิตา) หมายถึง การแสดงความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่นด้วยความจริงใจ ไม่อิจฉาริษยา ผู้อื่นที่ได้ดีกว่าตน

4. ความวางเฉย (อุเบกขา) หมายถึง การมีใจหนักแน่น มั่นคง เทียงธรรม เป็นกลาง รู้จักวางเฉย เมื่อมีสิ่งดีหรือไม่ดีมากระทบจิตใจ ไม่แสดงออกจนกลายเป็นเจือปนด้วยคติ 4 ไปในสายตาคนรอบข้าง

อคติ 4 (ที.ปา. 11/176/196)

อคติ 4) หมายถึง วิธีในทางที่ผิดหรือการดำเนินไปในทางที่ผิด ทั้งนี้ อันเกิดจากทัศนคติหรือความคิดเห็นในทางที่ผิด ซึ่งต่อมาจึงใช้คำให้เข้าใจง่ายเป็น ความลำเอียง หรือ ความไม่เที่ยงธรรม ประกอบด้วย 4 ประการ คือ

1. ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะชอบพอ
2. โทสาคติ คือ ความลำเอียงเพราะโกรธหรือชิงชัง
3. โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะหลง หรือ ความลำเอียงเพราะความเขลา
4. ภยาคติ คือ ความลำเอียงเพราะกลัว

อคติ 4 เป็นธรรมสำหรับปฤชุนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ที่เป็นผู้นำ เป็นหัวหน้า ผู้ที่ทำหน้าที่ฝ่ายปกครอง หรือเป็นข้าราชการ เพราะธรรมเหล่านี้ เป็นสัจจะความจริงที่มักเกิดขึ้นกับบุคคลเหล่านี้ และมีผลอย่างมากต่อการบริหารงาน ต่อการปกครอง และความสงบสุขของสังคม

ทศพิศราชธรรม (ช.ช. 28/240/86.)

1. การให้ (ทาน) คือ การสละทรัพย์ สิ่งของเพื่อช่วยเหลือสมาชิกของหมู่คณะที่ด้อยและอ่อนแอกว่าผู้อื่น ในระดับประเทศก็คือ การบำรุงเลี้ยงและช่วยเหลือประชาชนที่ยากจนในสังคมแทบทุกแห่ง
2. การตั้งอยู่ในศีล (ศีล) คือ มีความประพฤติที่ดีงาม เป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนทั่วไปได้ในหมู่คณะใดสังคมใดก็ตาม ถ้าคนส่วนใหญ่ไม่ตั้งอยู่ในศีล มีแต่ทุจริตเบียดเบียนกัน สังคมนั้นจะอยู่ไม่ได้ จะต้องถึงความหายนะในที่สุด นักปกครองนั้นอยู่บนที่สูง ใคร ๆ ก็เห็นได้ง่าย ไม่ว่าจะป็นด้านดีด้านชั่ว
3. การบริจาค (บริจาค) คือ การเสียสละ ความสุขสำราญของตนเพื่อประโยชน์สุข ของหมู่คณะ ผู้ที่เป็นหัวหน้าหรือผู้ปกครองย่อมมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบมาก ต้องดูแลทุกข์สุขของคนทั่วไป ต้องพยายามประสานงานภายในหมู่คณะ ต้องพยายามหาทางทำให้หมู่คณะหรือประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง จึงจำเป็นที่ผู้เป็นนักปกครองจะต้องอุทิศกำลังกาย กำลังใจและกำลังความคิดให้แก่ส่วนรวม
4. ความซื่อตรง (อาชชวะ) คือ ผู้ทรงสัตย์ ปฏิบัติการงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่หลอกลวงประชาชนหรือสมาชิกของหมู่คณะ มีความจริงใจ ปากกับใจตรงกัน ไม่ทำตนเป็นคนเจ้าเล่ห์กับประชาชน ไม่กลั๊กลอก ไม่พุดลับหลังอย่างหนึ่งต่อหน้าอย่างหนึ่ง
5. ความอ่อนโยน (มัททวะ) คือ มีกิริยาสุภาพ มีวาจาอ่อนหวาน ไม่เย่อหยิ่ง ไม่หยาบคาย มีความนุ่มนวล ผู้คนได้พบได้เห็นก็มีแต่ความสบายใจ แต่ความอ่อนโยนมิได้หมายความว่าอ่อนแอ ความอ่อนโยนนั้นแฝงไว้ด้วยความสง่างามได้
6. ความมีตะบะ (ตปะ) คือ การเพียรพยายามขจัดความมัวเมามิให้เข้ามาครอบงำจิตใจ สามารถบังคับตนเองมิให้ลุ่มหลงหมกมุ่นกับความสุขสำราญ จนเป็นเหตุให้เสียการงาน เป็นคนที่มีชีวิตเรียบง่าย ไม่มัวเมากับอบายมุขและสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย
7. ความไม่โกรธ (อภโกรธ) คือ มีจิตใจมั่นคง ไม่ฉุนเฉียว มีความสุขุม เยือกเย็น สามารถอดกลั้นความไม่พอใจไว้ได้ นักปกครองที่ดีจะต้องรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ ได้อย่างใจเย็น เมื่อคนพูดเสียดสีก็ขมใจไว้ไม่แสดงปฏิกิริยาโต้ตอบด้วยอารมณ์ แต่ใช้เหตุใช้ผลพูดจากัน
8. ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) คือ ไม่กดขี่ข่มเหงคนอื่น ไม่หลงระเริงในอำนาจ ทำอันตรายต่อร่างกายและทรัพย์สินผู้อื่นตามอำเภอใจ การเบียดเบียนรวมไปถึงการลงโทษแก่คนทำผิดเกินสมควรแก่เหตุ การเกณฑ์แรงงานโดยไม่ให้ค่าตอบแทนตามควร การออกกฎหมายหรือระเบียบบังคับไม่ให้คนมีอิสระเท่าที่ควร สังคมใดก็ตามที่มีนักปกครองหรือหัวหน้าขบเบียดเบียนผู้อื่นดังกล่าว จะมีแต่ความยุ่งเหยิง ไร้สาระสาย ผู้คนอาจทนไม่ได้และรวมตัวกันใช้ความรุนแรงโต้ตอบ
9. ความอดทน (ขันติ) คือ ความสามารถทนต่องานหนักได้ สามารถเผชิญกับความยากลำบากได้อย่างเข้มแข็ง เมื่อพบอุปสรรคในการทำงานก็ยิ่งเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวไม่ท้อแท้ ความอดทนยังหมายถึง ทนต่อคำเสียดสีถากถางได้ ไม่กล่าวคำรุนแรงตอบ ไม่บ่นจุกจิกให้เป็นที่รำคาญของคนใกล้เคียง อดกลั้นที่จะไม่พุดเปิดเผยความลับของผู้อื่น
10. ความไม่คลาดธรรม (อวิโรธนะ) คือ ความตั้งมั่นในธรรม ไม่หวั่นไหวในเรื่องดี เรื่องร้าย ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความดีงาม ไม่ประพฤติดีความองคฺลองธรรม พระราชวรมุณี (ประยูรธ ปยุตโต) ได้อธิบายไว้ว่า “อวิโรธนะ คือ การวางตนเป็นหลักแน่นในธรรมคงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำดีร้าย ลากสักการะหรืออิฏฐารมณฺ์ อนิฏฐารมณฺ์ใด ๆ สถิตมั่นในธรรมทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรมคือ ระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤดิให้คลาดเคลื่อนวิบัติไป”

นักปกครองที่มีลักษณะเหล่านี้ จะได้รับความเคารพนับถือและความไว้วางใจจากประชาชน พวกเขาจะมีความรู้สึกว่่านักปกครองมีคุณธรรมสูงสมควรที่จะยกเป็นหัวหน้า ให้ความเคารพนับถือและปฏิบัติตาม เมื่อเป็นเช่นนี้สังคมนั้นก็จะมีแต่ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

สรุป

การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพันกัับอำนาจและการปกครอง ไม่ว่าจะสภาวะการณ์ใดหรือสถาบันใด หากมีการต่อสู้แข่งขันกัน เพื่อแสวงหาอำนาจที่เหนือกว่ากันแล้ว ก็เป็นการเมืองทั้งสิ้น การเมืองจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ และเป็นสิ่งที่ดี งาม เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการปกครอง ซึ่งสามารถศึกษาและเรียนรู้ได้เช่นเดียวกับศิลปะและศาสตร์สาขาอื่นที่มีอยู่ในโลก นอกจากนั้นการเมืองยังเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความรุ่งเรืองและความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม สำหรับปัจจัยความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อมของพระพุทธศาสนา ผู้นำการปกครองของประเทศ นโยบายของประเทศในการสนับสนุนการดำเนินการกิจกรรมพระพุทธศาสนา ความเป็นเอกภาพของคนในชาติในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิต เพื่อรักษาซึ่งพระสัทธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเอาไว้

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับนักปกครองถือเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากนักปกครองเป็นผู้ที่มีอำนาจในการปกครอง สามารถออกกฎระเบียบและนโยบายต่างๆ เพื่อบริหารประเทศเพื่อให้มีการพัฒนาทั้งในด้านกายภาพและทางจิตใจ หลักธรรมสำหรับนักปกครองที่สำคัญอันได้แก่ พรหมวิหาร 4 อดคิด 4 และทศพิธราชธรรม

เอกสารอ้างอิง

เขียน ชีระวิทย์, เวียดนาม: สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ, กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

จ้านงค์ ทองประเสริฐ, ประวัติพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (พิมพ์ครั้งที่3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, 2554.

ปรีชา ช่างขวัญยืน, วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

พระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม, ค้นหามาเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2563 แหล่งข้อมูล (ออนไลน์) <https://th.wikipedia.org/wiki>

พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, พุทธศาสนาเถรวาท : อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และการคงอยู่ของ “ขะแมร์ กรอม” ในเวียดนาม Theravada Buddhism: Identity, Ethnic, Retention of “Khmer’s Krom” in Vietnam. วารสารโพธิวิสัย [โพธิวิซชาลัย] มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2560. <http://gps.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2013/02/11004-32450-1-SM-1.pdf>

พระมหาดาวสยาม ปญญาวิชโร, พระพุทธศาสนาในเวียดนาม-Buddhism in Vietnam. กรุงเทพฯ ฯ : เม็ดทรายพรินต์ติ้ง, 2557.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, กรุงเทพฯ ฯ : ธรรมสภา, 2555.

มนธิรา ราโท, ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมจากนิทานพื้นบ้านภาคใต้ของเวียดนาม,วารสารศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี(ฉบับพิเศษ) พิพิธทัศน์าษาและวัฒนธรรมเวียดนาม. 2556.

ยุคติ มุกดาวิจิตร, เวียดนามที่ไม่ใช่มังกรน้อย: อ่านประวัติศาสตร์เวียดนามผ่านพื้นผิวของอดีต.วารสารศิลป ศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี(ฉบับพิเศษ) พิพิธทัศน์าษาและวัฒนธรรมเวียดนาม 2556.

อุทัย เอกสะพัง,พระพุทธรศาสนาในประเทศเวียดนาม, สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2563 แหล่งข้อมูล (ออนไลน์)
http://prapirod.blogspot.com/2011/07/blog-post_1471.html (11 กรกฎาคม พ.ศ. 2554)